

Polyakova L. I. The peculiarities of the president of Ukraine interaction with the bodies of executive power (1991–2004).

The executive power is examined as one of three branches of the government. The executive power organizes and directs the internal and the foreign policy of the state. It provides the execution of laws, the protection of the person's rights and freedom. The full development of the state depends on the interaction of the government bodies and especially the president and the government.

Б. П. Савчук, Г. Б. Гаврилюк

**МЕМУАРИ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО З ВИВЧЕННЯ ДОЛІ
ВОЯКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ ПІСЛЯ ЇЇ
ОСТАТОЧНОЇ ЛІКВІДАЦІЇ**

Створена у горнілі боротьби за національну державність в листопаді 1918 р. Українська Галицька армія (УГА) пройшла складний, суперечливий, героїчний шлях борні. Після поразки у польсько-українській війні в Галичині у липні 1919 р. вона разом з урядом ЗУНР перейшла за Збруч до Наддніпрянщини, щоб соборницьким фронтом продовжити боротьбу проти ворогів української нації. Відтак були невдалі союзи із Добровольчою армією А. Денікіна та Червоною Армією, доки у травні 1920 р. УГА остаточно припинила існування як самостійна національна військова формація. Але по цьому тисячі галицьких вояків очікувала важка доля. Розпорошені мало не всією Євразією, вони були покинуті на поталу своїм ворогам або ж змушені були сподіватися на милість чинників, що визначали новий порядок післявоєнної Європи. У силу об'єктивних історичних обставин одним з головних джерел вивчення цієї проблеми є спогади та мемуари безпосередніх учасників тієї історичної драми. Їхній суб'єктивізм зрозумілий і виправданий, адже вони стосуються подій, що викликали глибокі емоційні переживання через втрату останньої надії на продовження борні, через загибель бойових побратимів, через принизливе становище переможеного. Ці обставини спонукають до ретельного критичного аналізу мемуарних джерел, які, по-перше, відображають перебіг подальшої долі самих "вояків без війська"; по-друге, становлять один з головних "банків даних" для аналізу причин поразок та оціночних характеристик історичної ролі і значення феномена УГА.

Сказане загалом визначає мету, наукову актуальність і практичну значущість заявленої у назві статті теми. Вивчення мемуарів як історичного джерела також вимагає їхньої спеціальної класифікації та проведення комплексної наукової експертизи задля визначення елементів історіописання, що зумовлювалися особистими враженнями і відтворенням побаченого, почутого, а також дослідницьким хистом самих авторів тощо. В міру можливого простежимо процес нагромадження мемуарів, їхнього збирання і видання.

Характерною рисою особистісного складу корпусу мемуаристів є те, що поряд з відомими військово-політичними діячами його основу становлять прості стрільці й представники середньої ланки офіцерського складу, які після таборів інтернованих потрапили до Чехословаччини, де студіювали у вишах і брали участь у діяльності ветеранських об'єднань. Чимало з них згодом опинилися за океаном, де спричинилися до створення епохального документального п'ятитомника “Українська Галицька Армія: матеріали до історії” (1958–1976), який видавав Д. Микитюк у Вінніпезі. Мемуарний фонд УГА становлять різнотипові публікації. У вигляді статейних матеріалів вони спершу з'являлися в емігрантських військово-наукових збірниках у 1920-х рр. За міжвоєнного періоду спогади вояків УГА активно друкувалися у місячнику (двомісячнику) “Літопис Червоної Калини” й однойменних річних календарях, а також у громадських періодичних виданнях. Цю традицію продовжила діаспора, де в 1950–1970-х рр. з'явилося й чимало книжкових видань спогадів вояків УГА.

Значення мемуарів у вивченні вказаної проблеми зростає у зв'язку з тим, що при з'ясуванні окремих важливих подій і явищ вони часто являють собою основне, а то й єдине джерело інформації, яке не можна “продублювати” (перевірити) ні матеріалами преси, ні іншими документами. Прикладами цього слугують спогади В. Бемка і Т. Датцківа про криваву розправу червоноармійців над полоненими галицькими вояками в Одесі у квітні 1920 р. Тоді було вбито та поранено 60 осіб, близько трьох сотень вояків, котрі залишилися живими, відправили до таборів [1; 2]. Відомий літописець І. Максимчук докладно реконструював ще один кривавий акт розправи: розстріл київським губчека на початку травня 1920 р. у Фастові одеського

автопанцерного дивізіону, який був сформований зі ста галицьких вояків. Вражає цинізм і публічність цієї акції покарання “найбільших зрадників” українського народу [3, с. 32–34]. Через такі ж страждання пройшли тисячі військових і цивільних галичан, яких після принизливої процедури “фільтрації” почали звідусіль стягувати до Києва та Харкова. Мемуаристи подають різні дані про масштаби репресій, які відбулися по цих та інших містах України. У меморіальній праці знаного військового і політичного діяча С. Шухевича розкривається картина квітневих 1920 р. репресій проти галицьких старшин і стрільців у Києві [4, с. 37–48]. Щоправда, ці події доповнюються іншими свідченнями очевидців та архівними матеріалами, які стверджують, що тоді без суду і слідства знищили близько 200 осіб, а понад 1,5 тис. галицьких військовиків переховувалися по приватних помешканнях і шпиталях [5].

Утім свідчення згадуваного галицького старшини В. Бемка залишаються одним з головних джерел інформації про роботу створеного у столиці відразу по вигнанні більшовицьких військ Комітету для реєстрації галичан, який за згодою Петлюри та Пілсудського незабаром перетворився у т. зв. Ліквідаційну комісію. Її завдання полягало в наданні допомоги інвалідам війни та цивільному населенню при поверненні додому, в Галичину. Комісія проіснувала до середини липня 1920 р. та, змінивши кілька місць розташування, саморозпустилася в Бучачі [6].

Про участь вояків УГА у бойових акціях на завершальній стадії першого Зимового походу засвідчують спогади галицького старшини, опубліковані під ініціалами “Д. М.” [7], та самого командира кінної бригади Шепаровича [8]. Вони істотно доповнюють інші документальні й мемуарні матеріали [9] про цю визначну історичну подію, зокрема, відтворюють складні стосунки між галицькими та наддніпрянськими військовиками. Цей же мемуарист та його бойовий побратим Сук переповідають про перипетії, пов’язані із переходом групи Кравса, у складі 217 офіцерів і 711 стрільців, з місця дислокації Дієвої армії до Чехословаччини. Після численних сутичок і маневрів вона пройшла через Чорногору і 31 серпня 1920 р. склала зброю в чеському селі Луги [10; 11]. Таким чином, бригада повторила шлях групи “Старий Самбір” і Гірської бригади, які

раніше входили до складу III корпусу Галицької армії і вже рік перебували на території Чехословаччини. Про ті події та про перебування галицьких вояків у таборі в Німецькім Яблоннім також переповів мемуарист М. Терлецький [12].

Чимало спогадів висвітлюють діяльність створеної у травні 1920 р. Червоної галицької армії (ЧГА), що мала взяти участь у наступі Червоної Армії на протипольському фронті та стати одним з аргументів “законності” встановлення радянського режиму в Галичині. Свідчення радянських істориків про її покликання і діяльність спростовують обізнані мемуаристи, які доводять, що весь “фарс” зі створенням ЧГА обмежився організацією одного куреня, що мав три сотні. Висилання цього підрозділу на фронт було суто пропагандистським кроком, до нього навіть не приймалося поповнення [13, с. 245–246; 14].

Окрема численна група мемуарів відтворює мартирологію жертв та нелюдських умов існування колишніх вояків УГА в польських таборах і в’язницях. У них опинилася більшість українських стрільців, яких полонили під час польсько-української війни з листопада 1918 р. по липень 1919 р.; галицькі вояки, котрі потрапили до рук поляків у Кам’янці-Подільському в листопаді 1919 р. та під час відомих подій квітня — травня 1920 р. Туди ж направлялися й галицькі військовики (зокрема, й дезертири), яким вдалося дістатися до Галичини з Наддніпрянщини, а також колишні вояки Армії УНР, яка, до речі, була в союзницьких зносинах з Польщею. У багатьох таборах і в’язницях вояки перебували разом із цивільними.

В Брест-Литовському таборі, який сама польська преса назвала “гиддю і ганьбою Польської держави”, опинилося близько 6 тис. полонених. Його також охрестили “табором трупів”, оскільки звідси щодня виносили по 50–100 мерців. У таборах полонених та інтернованих у Домб’ю, Вадовіцах, Перемишлі, Пикуличах, Стшалкові перебувало по 360—1200 колишніх галицьких вояків, а в Тухолі — понад 2 тис. Жахливі умови побутування, напівотруйна їжа, система гострих покарань і вишуканих знущань, інфекційні хвороби та інші численні негаразди швидко перетворювали людей на калік і божевільних. Вони вмирали тисячами. Ця ганебна табірна система в Польщі ліквідовувалася протягом 1921–1923 рр. [13; 15; 16; 17; 18; 19; 19; 20; 21].

Головним осередком скупчення колишніх вояків УГА стала Чехословаччина, де наприкінці 1920 р. їх перебувало до 8 тис., з них близько тисячі становили офіцери [22]. Розташований у невеликому містечку на півночі Чехії найвідоміший табір в Німецькім Яблоннім (Deutsch Gabel) складався з табірних споруд, зведених за часів Першої світової війни. Після того як першими сюди потрапили вояки з груп “Старий Самбір” та Гірської бригади, з травня 1919 р. сюди направлялися різні “відламки” УГА. В Німецькому Яблонному не було огорожі та вартових, хоча для його мешканців зберігався “касарняний порядок”. Українські вояки за свою працю отримували платню нарівні з чехами. Тут українці розгорну масштабну громадську і самоосвітню роботу [12].

З неперевершеною майстерністю описали мемуаристи перебування понад 300 відомих галицьких офіцерів у сумнозвісному таборі Кожухів [23; 24]. Таким чином, мемуари колишніх вояків Галицької армії становлять важливий, подекуди унікальний вид джерельних матеріалів, що проливають світло на трагічну долю вояцтва, яке боролосся за відновлення української державності. Однак вони потребують ретельного критичного аналізу задля виявлення об’єктивності інформації, що може досягатися на основі порівняння з іншими документальними матеріалами.

Джерела та література

1. Бемко В. Галичани в Одесі // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. — Вінніпег: Вид-во Д. Микитюка, 1958. — С. 538–544.
2. Датцків Т. Масарка галичан в Одесі 1920-го року // Український робітник (Торонто). — 1951. — 14 верес.
3. Куропась С. Робітничі курені УГА в Празі // Вісті Комбатанта. — 1962. — Ч. 3–4. — С. 47–49.
4. Шухевич С. Спомини з Української Галицької Армії (1918–1920). — Ч. 1. — Львів, 1924; Ч. 2–5. — Львів, 1929.
5. Центральний державний архів вищих органів влади і органів управління України, ф. 2, оп. 1, спр. 645, арк. 11.
6. Бемко В. Ліквідаційна комісія УГА // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. — Вінніпег: Вид-во Д. Микитюка, 1958. — С. 556–561.
7. Д. М. Останні боеві частини УГА // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. — Вінніпег: Вид-во Д. Микитюка, 1958. — С. 553–555.

8. Шепарович Е. Повстанський рейд 1-шої Кінної Бригади // Літопис Червоної Калини. — 1939. — Ч. 1. — С. 5–8; Ч. 2. — С. 5–8; Ч. 3. — С. 9–12.
9. Тютюнник Ю. Зимовий похід 1919–20 рр. — Нью-Йорк, 1966. — 99 с.
10. Д. М. Перехід групи Кравса до Чехо-Словаччини // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. — Вінніпег: Вид-во Д. Микитюка, 1958. — С. 590–593.
11. Сук. Остання дефіляда // Літопис Червоної Калини. — 1930. — Ч. 10. — С. 8–10.
12. Терлецький М. Табір інтернованих в Німецькiм Яблоннiм в Чехо-Словаччинi // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. — Вінніпег: Вид-во Д. Микитюка, 1958. — С. 582–583.
13. Гірняк Н. Останній акт трагедії Української Галицької Армії. — Вид. Укр. Військово-Історичного Інституту в США, 1959. — 285 с.
14. Колодій Б. Галицька Соціалістична Радянська Республіка. — Львів, 1932.
15. Божик С. З останніх днів УГА. — Львів, 1923. — 79 с.
16. В. К. Сумерк УГА // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. — Вінніпег, 1958. — С. 548–549.
17. Голинський П. Останні дні ЧУГА // Календар Червоної Калини за 1931. — Львів, 1930.
18. Козак І. Українській військовий табір у Ліберці // Вісті комбатанта. — 1963. — Ч. 4. — С. 11.
19. Могалевський Ю. Останній акт трагедії (Етап визвольної боротьби українського народу) 1917–1920. — Львів, 1928. — 55 с.
20. Монкевич Б. З останніх днів боротьби // Літопис Червоної Калини. — 1932. — Ч. 6. — С. 4–6.
21. Шкрумеляк Ю. Поїзд мерців. Картина жертв і трудів. — Львів: Червона Калина, 1922. — 96 с.
22. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІАЛ), ф. 581, оп. 1, спр. 115, арк.
23. Максимчук І. Кожухів (спомини). — Львів: Червона Калина, 1930. — 100 с.
24. Спанчак М. В'язень Кожухова. — Накладом автора, 1968. — 72 с.

Анотації

***Савчук Б. П., Гаврилюк Г. Б.* Мемуары как исторический источник для изучения судьбы солдат Украинской Галицкой армии после ее окончательной ликвидации.**

В статье рассматривается и анализируется мемуарная литература по вопросам истории существования и судьбы воинов Украинской Галицкой армии в послевоенный период. Дана всесторонняя характеристика источников как украинских, так и диаспоры.

Savchuck B. P. Ghavrilyuk G. B. The memoirs as a historical source for studying of destiny of soldiers of the Ukrainian-galitsko army after its definitive liquidation.

In article the memoirs literature on questions of history of existence and destiny of soldiers of the Ukrainian Galitsky army during the post-war period is considered and analyzed. The all-round characteristic of sources both Ukrainian, and diasporas is submitted.

Н. В. Сафонова

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В 20-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Сьогодні в педагогічній науці існують певні суперечності між наявністю у сфері освіти значних свобод у виборі методів та засобів для педагогічної творчості і відсутністю мотиваційних умов, механізмів, належної професійної підготовки для впровадження нововведень у педагогічну практику. Відтак, необхідність вивчення історичної спадщини видатних педагогів минулого полягає в тому, що без цього неможливе впровадження у шкільну практику нових сучасних педагогічних технологій, що вимагають від сучасного вчителя мобільності, гнучкості, творчих якостей і навичок професійного вдосконалення.

Мета статті полягає в тому, що процес відродження української державності сьогодні дає нам можливість врівноважено та послідовно здійснити аналіз здобутків національної школи. Сучасний учитель чи навіть просто будь-який дослідник повинен бути обізнаним у скарбах історичної педагогічної спадщини свого народу.

Через аналіз історико-педагогічного досвіду, зафіксованого у висловлених педагогічних характеристиках, творах видатних педагогів, практиці роботи шкіл, архівних документах, педагогічній пресі, стенограмах вчительських з'їздів та засідань різних товариств, нами надалі розкрито сутність структурних компонентів спадщини плеяди відомих прогресивних педагогів національної школи пореволюційної України.

Це необхідно для того, щоб творчо використовувати надбання національної педагогічної думки, прилучати сучасну та майбутню молодь до історії, культури, виховувати на кращих прикладах творчих індивідуальностей, спонукати до процесу